

Irma DELJKIĆ¹

Demokratska kontrola službi sigurnosti u Bosni i Hercegovini – stanje i poželjnost

Uvod

Službe sigurnosti jedne države obuhvataju sve službe koje su zakonski ovlaštene da koriste silu ili da prijete upotrebom sile u zaštiti društva i slobode njenih građana. U demokratskim državama, ovlasti službi sigurnosti moraju se temeljiti na zakonskom okviru. Jasan i izričit zakonski okvir daje službama sigurnosti legitimnost, a demokratskim predstavnicima ovlasti da uspostave mehanizme kontrole rada službi sigurnosti, a sve u cilju održavanja pravilne ravnoteže između zaštite individualnih prava pojedinaca i aktivnosti ovih službi.

Postojanje i djelatnost službi sigurnosti sa svim njihovim aktivnostima i ovlaštenjima u većini država legalizirano je Ustavom. Naime, ovlasti za kontrolu nad službama sigurnosti proizilaze iz same ustavnosti, obzirom da su ustavima gotovo svih savremenih demokratskih država zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode (pravo na privatnost, sloboda izražavanja, nediskriminacija, pravično suđenje, itd). Međutim, treba znati da ta ista prava i slobode mogu biti suspendirana, pa čak i oduzeta, ukoliko je djelatnost pojedinaca ili grupa usmjerena upravo ka ugrožavanju osnovnih ljudskih prava i sloboda najvećeg broja građana (Abazović, 2002).

¹ Mr. sci; Asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Promišljanja o ovim pitanjima bit će prezentirana u ovom radu, s ciljem da se ukaže na osnovne karakteristike demokratske kontrole službi sigurnosti, kojom prilikom će kao studija slučaja biti uzeta Obavještajno-sigurnosna agencija Bosne i Hercegovine.

Službe sigurnosti i demokratska kontrola

Svaka država ima sigurnosni aparat određenih ciljeva i mogućnosti. Sigurnosni sektor ima veoma važnu ulogu u savremenim društvima, obzirom da je potrebno osigurati unutrašnju i vanjsku sigurnost, odnosno zaštititi državu od mnogih prijetnji i rizika. Imajući ovo u vidu, važno je da su agencije i službenici koji sprovode ove poslove pod demokratskim nadzorom izabranih političara, prije nego da su odgovorni sami sebi.

U pojam službi sigurnosti kao sastavnog dijela sigurnosnog aparata, ulazile bi sve institucije državne vlasti, koje u skladu sa zakonom datim ovlaštenjima štite postojeće državno i društveno uređenje od svih vrsta ugrožavanja. Stoga, imajući navedeno u vidu, mogli bismo govoriti o pojmu službi sigurnosti u užem i širem smislu. Pa tako, u širem smislu, službe sigurnosti bi obuhvatale organizacije obavještajnog i kontraobavještajnog karaktera (sa svojim aktivnostima i ovlastima), policijske agencije, privatne sigurnosne organizacije, kao i sve druge organizacije koje treba da štite državu od svih oblika ugrožavanja. To znači da službe sigurnosti svojim djelovanjem moraju omogućiti očuvanje vanjske sigurnosti; unutrašnje sigurnosti, stabilnosti i razvoj pravne države, kroz sudjelovanje u zaštiti javnog reda i pravne sigurnosti građana, privatne i javne imovine; suprostavljanje svim oblicima terorističkog djelovanja i aktivnostima koje ugrožavaju nacionalnu sigurnost. Nadalje, službe sigurnosti treba konstantno da jačaju vlastite sposobnosti u cilju zaštite nacionalne sigurnosti svoje države, i osiguraju spremnost i djelotvornost sistema za pravovremeno reagovanje na izazove i sigurnosne prijetnje nacionalnim interesima.

U užem smislu, pojam službe sigurnosti bi obuhvatao sve one institucije državne vlasti, koje u skladu sa zakonom datim ovlaštenjima, te korištenjem legalnih i tajnih metoda i sredstava na sistemski način prikupljaju štícene relevantne obavještajne podatke o planovima i namjerama drugih država ili njihovih obavještajno-sigurnosnih i drugih institucija, koji su potrebni za oblikovanje, kreiranje i vođenje globalne politike, posebno na vanjsko-političkom planu (obavještajna komponenta). Istovremeno, službe sigurnosti treba da zaštite vitalne interese vlastite države tako što prate, izučavaju, otkrivaju i onemogućavaju djelovanje stranih obavještajnih struktura, koje se na taj način bave raznim vidovima nedozvoljenih aktivnosti (kontraobavještajna komponenta) (Masleša, 2001).

Demokratska kontrola podrazumijeva korištenje specifičnih instrumenata kako bi se osigurala politička odgovornost i transparentnost sigurnosnog sektora. Ovi instrumenti obuhvataju ustavne principe, zakonska pravila, institucionalne odredbe, kao i aktivnosti koje su usmjerene na uspostavljanje dobrih odnosa između različitih dijelova sigurnosnog sektora s jedne strane, i političkih ovlasti i predstavnika civilnog društva, s druge strane. Veoma je važno da sigurnosni sektor kome je tradicionalno nedostajala transparentnost, bude prožet demokratskim institucijama i procedurama.

Sve veći zahtjevi za sigurnošću doveli su do toga da su vlade mnogih država prihvatile mjere kojima se u određenim situacijama narušava i privatnost i ljudsko dostojanstvo, pa se tako javio problem uspostavljanja ravnoteže između koncepta slobode i potrebe za sigurnosti. Kako bi se uspostavila ova ravnoteža neophodna je demokratska kontrola koja bi osigurala zakonitost mjera koje su usvojile mnoge države.

U demokratskoj kontroli učestvuju državna tijela (vlada, parlament i sudstvo), ali i civilno društvo, koje uvijek može upoznati javnost sa informacijama koje im nisu poznate. Svaka od ovih institucija ima zasebnu ulogu u okviru demokratske kontrole. Međutim, veoma je važno da se uspostavi pravilna demokratska kontrola nad službama

sigurnosti i spriječiti politička manipulacija, na način da se uspostave jasne zakonske granice i nezavisni mehanizmi. Stoga, službe sigurnosti bi trebale biti odgovorne svakoj od osnovnih grana državne vlasti: “

- Izvršnoj, koja vrši direktnu kontrolu sa središnjih, regionalnih ili lokalnih nivoa vlasti, opće smjernice i prioritet aktivnosti službama sigurnosti;
- Zakonodavnoj, koja vrši parlamentarni nadzor putem donošenja zakona kojim se definiraju i reguliraju službe sigurnosti i njihove ovlasti i putem usvajanja odgovarajućeg budžeta. Takva kontrola može također obuhvatiti i uvođenje parlamentarnog ombudsmena ili komisije koja ima pravo pokrenuti istrage u vezi sa pritužbama javnosti;
- Sudskoj, koja i prati sektor sigurnosti i pokreće građanskopravne i krivičnopravne postupke protiv pripadnika oružanih snaga, kad god je to potrebno“ (Interparlamentarna unija, Centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama, 2003:29).²

Kao što je već navedeno, u nadzoru sektora sigurnosti, odnosno službi sigurnosti, važnu ulogu ima i građansko društvo. Nevladine organizacije i zavodi za istraživanje mogu jačati demokratsku kontrolu nad sektorom sigurnosti putem distribucije neovisnih analiza i informacija o sektoru sigurnosti, vojnim pitanjima i pitanjima odbrane parlamentu, medijima i javnosti; praćenje i podsticanje poštivanja vladavine prava i ljudskih prava unutar sektora sigurnosti; uvrštavanje u politički program pitanja sigurnosti koja su bitna za cjelokupno društvo; doprinos parlamentarnoj kompetentnosti i izgradnji kapaciteta putem kurseva obuke i seminara; alternativno stručno mišljenje o vladinoj sigurnosnoj politici, vojnim budžetima, nabavci i opcijama resursa, podsticanje javne debate i formulisanja mogućih strateških opcija; pružanje povratnih informacija o odlukama u vezi s državnim sigurnosnom politikom i načinom njegovog realiziranja; educiranje javnosti i omogućavanje alternativnih debata u javnom domenu“ (Interparlamentarna unija, Centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama, 2003:48).

² Ovdje je nužno napomenuti da se građanskopravni i krivičnopravni postupci pokreću i protiv pripadnika ostalih službi sigurnosti, a ne samo protiv pripadnika oružanih snaga.

Službe sigurnosti i demokratska kontrola u BiH

Obzirom da u Bosni i Hercegovini trenutno ne postoji Zakon o službama sigurnosti, mogli bismo reći da se pojam službi sigurnosti u slučaju naše države uzima u širem smislu riječi, odnosno, u pojam službi sigurnosti Bosne i Hercegovine ulazile bi sve institucije državne vlasti, koje su u skladu sa zakonom ovlaštene da štite postojeće državno i društveno uređenje BiH od svih vrsta ugrožavanja.³ Pa tako, na državnom nivou egzistiraju obavještajno-sigurnosne agencije: Agencija za istrage i zaštitu BiH, Obavještajno-sigurnosna agencija BiH i Državna granična služba BiH. Lokalni policijski organi ustrojeni su na osnovu entitetskih zakona u Republici Srpskoj, a kantonalnih/županijskih zakona u Federaciji BiH, sa svrhom pružanja policijskih usluga unutar administrativnih oblasti utvrđenih entitetskim i kantonalnim/županijskim zakonima. Unutar Distrikta Brčko kao posebnog dijela sa autonomnom upravom, djeluju policijske strukture i službe koje obavljaju policijske poslove za potrebe građana, a na način utvrđen Statutom Distrikta Brčko.

Pomenute službe, s izuzetkom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH, najvećim dijelom su pod kontrolom izvršne vlasti. Stoga, ukoliko se želi osigurati efikasna demokratska kontrola službi sigurnosti Bosne i Hercegovine, onda je neophodno da sve sigurnosne strukture u BiH podliježu i parlamentarnom nadzoru putem nadležnih parlamenata i budu lišene bilo kakvog političkog uticaja u obavljanju svojih operativnih poslova. Parlamentarni nadzor bi se sastojao od nadzora nad obavještajno-sigurnosnim agencijama Bosne i Hercegovine (Agencija za istrage i zaštitu BiH, Obavještajno-sigurnosna agencija BiH i Državna granična služba BiH) koji bi vršila Parlamentarna

³ Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske osniva tri sigurnosne službe: (1) Obavještajna agencija (OA), (2) Protuobavještajna agencija (POA) i (3) Vojna sigurnosna agencija (VSA). Za razliku od Hrvatske, Bosna i Hercegovina nema Zakon o službama sigurnosti, pa se da zaključiti da se u Bosni i Hercegovini po pojmom službi sigurnosti podrazumijevaju sve one službe i agencije koje se bave zaštitom unutrašnje i vanjske sigurnosti (obavještajno-sigurnosne i policijske agencije).

skupština BiH, entitetskog nivoa nadzora (ovaj nadzor obuhvata Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske i Federacije BiH, te kantonalna/županijska ministarstva unutrašnjih poslova), kojeg bi vršili entitetski parlamenti, a u Distriktu Brčko nadzor bi vršila Skupština Distrikta.

Međutim, iako se za parlamente kaže da su stubovi demokratije i da je parlamentarna kontrola sigurnosnog sektora *conditio sine qua non* za demokratiju, moramo biti svjesni činjenice da i sam parlamentarni nadzor ima određene nedostatke. Naime, može se desiti da i sami parlamentarci budu manje zainteresirani za kontrolu sigurnosnog sektora, a razlog tome bi bio stranačka politika. Pa se stoga može opravdano postaviti pitanje da li bi parlamentarne političke stranke stvarno bile spremne da nadgledaju svoje predstavnike u vladi u kritičnim trenucima? Ili pak, da li je sigurnosni sektor interesantan ili krucijalan za glasače, ili će parlamentarci svoju pažnju usmjeriti na druge vladine sektore? Imajući navedeno u vidu, da se zaključiti da sam parlament ne može garantovati efikasnu kontrolu i držati vladu odgovornom za sve aktivnosti i politike unutar sigurnosnog sektora. To znači da ukoliko istinski želimo da naši parlamenti vrše efikasnu demokratsku kontrolu nad službama sigurnosti treba propisati da isti koriste izvještaje i drugih državnih institucija koje su odgovorne za nadgledanje sigurnosnog sektora (npr. sudstvo), te da pozivaju stručnjake iz civilnog društva da učestvuju u parlamentarnim saslušanjima. Veoma je poželjno da parlamenti imaju i nezavisne istražne kapacitete, kao i da se predvidi mogućnost angažovanja neovisnih instituta za pružanje intelektualnih usluga, istraživačkih instituta i univerziteta da sprovedu određena istraživanja. Potrebno je osigurati da nevladine organizacije imaju pristup svim relevantnim političkim dokumentima, i općenito podržavati rad ovih organizacija. Za demokratsku kontrolu bitno je i informirano građansko društvo. Sa informiranim i upozantim građanstvom i odgovornim kritičko-istraživačko angažiranim novinarima, manja je mogućnost da službe sigurnosti sprovedu nezakonite aktivnosti i izmaknu kontroli. Zato je bitno da parlamenti podrže inicijative koje su korisne za educirano civilno društvo.

Kako demokratska kontrola obuhvata ne samo državne, već i privatne sigurnosne agencije treba istaći da trenutno u Bosni i Hercegovini ne postoje zakonske odredbe kojima se uspostavlja demokratska kontrola nad radom privatnih sigurnosnih agencija, ali u okviru Ministarstva sigurnosti egzistira Radna grupa koja razmatra zakonske opcije za izradu propisa koji će regulisati rad ovih preduzeća. Odgovornost za nadzor trenutno imaju Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH i Republike Srpske, i kantonalna/županijska ministarstva unutrašnjih poslova u Federaciji BiH.

4

Obavještajno-sigurnosna agencija Bosne i Hercegovine

I dok se u demokratskim državama pojam nacionalne sigurnosti označava kao pojam državne sigurnosti, pa se u skladu s tim organizuju obavještajne službe na nivou države, u Bosni i Hercegovini je nacionalna sigurnost dugo vremena bila shvaćena i organizirana kao sigurnost tri konstitutivnih naroda. Sve do formiranja Obavještajno-sigurnosne agencije Bosne i Hercegovine u našoj državi su egzistirale dvije⁵, a ne tako daleko i tri zasebne organizirane obavještajno-službe sigurnosti koje su uglavnom, manje ili više radile jedna protiv druge, a najmanje u korist Entiteta i države Bosne i Hercegovine. Navedene službe su za svoj rad odgovarale samo entitetskim vlastima, te su tako ostale van stvarne kontrole države. Ovakvo stanje bilo je neodrživo, te se javila hitna potreba za formiranjem obavještajne službe na nivou države koja će biti direktno pod kontrolom države. S tim u vezi, usvojen je državni Zakon o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine, te je otpočela službeno s radom Obavještajno-sigurnosna agencija BiH (u daljem tekstu Agencija), dok su službeno prestale postojati dotadašnje Federalna obavještajno-sigurnosna služba i Obavještajno-sigurnosna služba Republike Srpske.

⁴ Kržalić Armin, Izlaganje na temu "Privatne sigurnosne agencije u Bosni i Hercegovini: uzrok ili posljedica nesigurnosti?", Konferencija o zaštiti lica i imovine u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2005.

⁵ Spajanjem bošnjačke obavještajne službe AID-a (Agencija za istraživanje i dokumentaciju) i SNS-a (Služba nacionalne sigurnosti), koji je radio kao obavještajna služba sa hrvatskim predznakom, stvorena je Federalna obavještajno-sigurnosna služba, poznata pod imenom FOSS. U Republici Srpskoj egzistirala je Obavještajno-bezbjednosna služba (OBS).

Zakon o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu Zakon) uspostavio je demokratsku kontrolu nad radom Agencije, koja proizilazi iz ustavno-pravnih rješenja, obzirom da ova Agencija obavlja svoj rad u skladu sa odredbama Ustava Bosne i Hercegovine, uključujući i odredbe Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te međunarodne ugovore i sporazume koje je Bosna i Hercegovina potpisala ili im je pristupila.⁶ Zakonom o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine uspostavljena je izvršna (Predsjedavajući Vijeća ministara Bosne i Hercegovine⁷), paralamentarna (Sigurnosno-obavještajna komisija), sudska i unutrašnja kontrola nad radom Agencije.⁸

Međutim, iako pomenuti Zakon predstavlja "veoma važan korak ka izgradnji Bosne i Hercegovine kao moderne, evropske države, države koja neće biti ni kontinuirani niti latentni generator unutarnjih, regionalnih i evropskih faktora sigurnosnih rizika,. . ." (M. D. Abazović, 2004:1), mišljenja smo da isti ima određene nedostatke. Naime, kada je u pitanju demokratska kontrola nad obavještajnom službom, smatramo da naša država treba da ima poseban zakon po ovom pitanju kao što je to slučaj u mnogim demokratskim državama, koji bi što detaljnije i preciznije uredio pitanja parlamentarne, vladine, sudske i civilne kontrole nad Agencijom. Ipak, mogli bismo reći da ovakvo stanje ima i svoju drugu stranu, a to je da iako postojeće zakonske procedure o demokratskoj kontroli u BiH mogu izgledati nezamislive, ili bolje reći neadekvatne u nekoj drugoj državi, smatramo da je upravo ta raznovrsnost demokratskih praksi i sistema suština demokratije. Odnosno, svaka država ima pravo da izabere svoj vlastiti način postupanja u odnosima između političkih vođa i vođa sigurnosnog sektora. No, bez obzira na različite demokratske prakse, za potrebe ovog rada ćemo ukazati na određene nedostatke u odredbama Zakona o obavještajno-sigurnosnoj Agenciji.

⁶ Član 1. Zakona o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH. Službeni glasnik BiH 12/04.

⁷ Predsjedavajući Vijeća ministara uspostavlja Izvršni obavještajni odbor, s ciljem savjetovanja predsjedavajućeg Vijeća ministara i olakšavanja koordinacije obavještajno-sigurnosnih pitanja.

⁸ Više o demokratskoj kontroli Obavještajno-sigurnosne Agencije BiH u: Irma Deljković (2005). Demokratski nadzor obavještajnih službi – parlament, vlada i sudstvo kao institucije za vršenje nadzora. *Kriminalističke teme*, 1-2, str. 263-274.

Kada je u pitanju parlamentarni nadzor, određenije, nadležnosti Sigurnosno-obavještajne komisije (u daljem tekstu Komisija), propisano je između ostalog da Komisija analizira način trošenja budžetskih sredstava i daje mišljenje o detaljnom prijedlogu budžeta Agencije. Imajući u vidu važnost budžetske kontrole u sistemu demokratske kontrole, proizilazi da su pomenute odredbe nedovoljne i dosta površno tretiraju navedenu problematiku. Radi se o tome da parlament treba da ima ovlasti da (ne) odobrava ili poboljšava budžet. Revidirajući vladine budžetske prijedloge, parlament je u mogućnosti da redefiniše prioritete obavještajnih službi, kao i da onemogućiti obavještajnim službama da sprovede određene aktivnosti uskraćujući fondove. Smatramo da je i odredba člana 18. u kojoj se navodi da "kandidati koji su predloženi za članstvo u Komisiji prolaze sigurnosnu provjeru koju vrši Agencija" dosta sporna. Ovdje se postavlja pitanje da li je normalno, odnosno moguće, da Agencija vrši provjeru onih istih ljudi koji u kasnijem vremenu treba da vrše kontrolu nad njenim radom?

Nadalje, mišljenja smo da je ne primjenjivanje odredaba Zakona o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine na zaposlene u Agenciji veoma upitno, jer se tim omogućuje politički uticaj na rad ove Agencije, odnosno postavljanje kadrova od strane političkih stranaka. Takvo stanje je nedopustivo u bilo kojoj demokratskoj državi, a posebice u Bosni i Hercegovini, u kojoj je politička situacija dosta delikatna, obzirom na trenutnu vladavinu tri nacionalne stranke i njihova konstantna međusobna previranja. To se najprije odnosi na izbor generalnog direktora i njegovog zamjenika, koje prema Zakonu o obavještajno-sigurnosnoj agenciji imenuje i razrješava dužnosti Vijeće ministara, na prijedlog predsjedavajućeg i u konsultacijama s članovima Predsjedništva, Izvršnog odbora i Sigurnosno-obavještajne komisije. Ukoliko se želi eliminisati politički uticaj, onda bi generalni direktor i zamjenik generalnog direktora trebali biti izabrani na osnovu otvorenog i transparentnog postupka, drugim riječima, javnog konkursa. U protivnom, moglo bi se desiti da i ovu Agenciju "profiliraju političke volje ili pragmatski interesi aktualnih vlasti a ne stvarna suština potrebe za njihovim postojanjem i kvalitetnom organizacijom u funkciji države" (Abazović, 2002:13).

Također, pomenuti Zakon ne sadrži adekvatne odredbe o civilnoj kontroli nad radom Agencije, jer odredba iz člana 68. kojom je propisano da "svaka osoba u Bosni i Hercegovini može podnijeti žalbu generalnom direktoru u vezi s radnjama Agencije" nije dovoljna da bi se govorilo o ovoj vrsti kontroli. Stoga, ukoliko se želi uspostaviti ovaj vid kontrole, onda bi se u postojeći ili u novi zakon trebale uvrstiti odredbe o osnivanju i radu Biroa za žalbe građana. Biro bi omogućio da građani podnesu žalbe na rad Agencije, kako bi se osigurao javni nadzor nad unutrašnjim istragama povodom žalbi.

Navedeno jasno ukazuje da efikasna demokratska kontrola sigurnosnog sektora predstavlja dosta težak posao, obzirom da je neophodno uspostaviti ravnotežu između pravilne demokratske kontrole i prevencije političke manipulacije. Pa tako sada, kada je Bosna i Hercegovina nakon mnogih godina opstruiranja ipak dobila obavještajnu službu na nivou države, i kada je uspostavljen demokratski nadzor nad istom, ona ne bi trebala da bude izložena raznim pritiscima i uticajima jakih neformalnih centara moći, već da ostane nezavisna služba pod kontrolom državnih struktura, bez mogućnosti zloupotrebe od strane političara.

Iako Zakon o obavještajno-sigurnosnoj agenciji ima određene nedostatke, koje treba što prije otkloniti, Bosna i Hercegovina je ipak napravila veliki korak uspostavljanjem demokratske kontrole nad državnom obavještajnom službom kao sastavnim dijelom njenog sistema sigurnosti kako bi osigurala što veći stepen sigurnosti svojih građana. Međutim, od sušinske važnosti je da se ta kontrola stvarno i vrši, a ne da predstavlja zakonske odredbe koje će kao i mnoge druge u Bosni i Hercegovini predstavljati samo mrtvo slovo na papiru. Da bi se to osiguralo, neophodna je politička volja svih onih predstavnika vlasti koji su zakonom ovlašteni da vrše kontrolu nad Agencijom (i općenito sektorom sigurnosti) kako bi koristili instrumente i mehanizme koji im stoje na raspolaganju. I svakako, treba znati da demokratska kontrola ne znači samo komande i naredbe, već također obuhvata dijalog i komunikaciju između političkih lidera i lidera sigurnosnog sektora.

Zaključak

Demokratska kontrola sigurnosnih službi neophodna je u svakoj demokratskoj državi, pa tako i u našoj, ali samo pod uslovom da je ona u skladu sa interesima Bosne i Hercegovine i svih njenih građana. Bosna i Hercegovina, kao država koja se nalazi u procesu tranzicije, sa svim svojim političkim, ekonomskim, socijalnim i drugim proturječnostima, mora permanentno raditi na demokratizaciji svih njenih institucija, pa tako i onih sigurnosnog karaktera, kako bi išla u korak sa savremenim demokratskim društvima. Stoga, najvažnija karika u procesu demokratizacije su ustavna rješenja kojima se obezbjeđuje demokratski okvir za izgradnju Bosne i Hercegovine kao moderne pravne države "(. . .) pri čemu njena sigurnosna komponenta predstavlja jednu od najvažnijih odrednica za razvoj i uključenje u sve regionalne, međunarodne političke, ekonomske, vojno-sigurnosne i druge integracione procese"(Masleša, 2001:654). To znači da sve službe sigurnosti koje djeluju u Bosni i Hercegovini treba da izvršavaju svoje ovlasti u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim propisima Bosne i Hercegovine, i da su podvrgnute demokratskoj kontroli. Ovo se odnosi kako na državne, tako i na privatne sigurnosne agencije.

Literatura

- Abazović, M. D. (2002). *Državna bezbjednost: uvod i temeljni pojmovi*, Sarajevo: FKN.
- Abazović, M. D. (2004). Povodom Zakona o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine. *Kriminalističke teme*, br. 1-2, str. 1-6.
- Born, H. , Leigh, I. (2005). *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies*. Norwegian Parliament Printing House. [www. dcaf. ch/publications/books](http://www.dcaf.ch/publications/books).
- Caparini Marina. (2002). Civil Society and Democratic Oversight of the Security Sector: A Preliminary Investigation. *Fifth International Security Forum, Zurich, 14-16 October*, [http:// www. isn. ethz. ch/5isf/5/Papers/ Caparini_paper_V-2. pdf](http://www.isn.ethz.ch/5isf/5/Papers/Caparini_paper_V-2.pdf).
- Caparini, M. , Fluri, P. & Molnar, F. (eds)(2006). *Civil society and the Security Sector: Concepts and Practices in New Democracies*. [www. dcaf. ch. /publications/books](http://www.dcaf.ch/publications/books).
- Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (2002). *Parliamentary Oversight of Intelligence Services: The Need for Efficient and Legitimate Intelligence*. Paper presented at the Workshop on Democratic and Parliamentary Oversight of Intelligence Services in Geneva. [www. dcaf. ch](http://www.dcaf.ch).
- Grizold Anton, Tatalović Siniša, Cvrtić Vlatko (1999). *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, Zagreb : Fakultet političkih znanosti.
- Hajrulahović Mustafa Talijan. (1995). *Osnove obavještajnog rada u vojsci*, Sarajevo: Generalštab Armije Republike BiH – Obavještajna uprava.
- Hastedt, G. (1991). *Controlling Intelligence: Defining the Problem*. In *Controlling Intelligence*. London:Frank Cass.
- Leigh, I. (1996). Secret Proceeding in Canada. *Osgoode Hall Law Journal*, 34, 113-173.
- Lowenthal, M. (2000). *The Intelligence Process-Oversight and Accountability*. In *ntelligence: From Secrets to Policy*. Washington, D. C. : CQ Press.

- Interparlamentarna unija, Centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama. (2003). *Parlamentarni nadzor nad sektorom sigurnosti: Principi, mehanizmi i prakse*. Sarajevo: OSCE.
- Milošević Milan. (2001). *Sistem državne bezbednosti*, Beograd : Policijska Akademija.
- Masleša Ramo (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*. Sarajevo:Magistrat.
- Savić Andreja (2000). *Uvod u državnu bezbednost*, Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
- Stajić, Lj. (1999). *Osnovi bezbednosti*. Beograd: Policijska akademija.
- Sturtevant, M. (1992). Congressional Oversight of Intelligence: One Perspective. *American Intelligence Journal, National Military Intelligence Association*. www.fas.org/irp/eprint/sturtevant.html.
- Žunec Ozren, Domišljanović Darko. (2000). *Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

PRAVNI IZVORI:

- Zakon o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji BiH. Službeni glasnik BiH 12/04.